

Yaşar Tonta, Kütüphanelerarası İşbirliğinin Neresindeyiz? *Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü, Yarını... Türk Kütüphaneciler Derneği'nin Kuruluşunun 50. Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri 17-21 Kasım 1999, Ankara içinde (493-514). Ankara: TKD, 1999.*
<http://yunus.hun.edu.tr/~tonta/yayinlar/isbirligi-50.htm>

Kütüphanelerarası İşbirliğinin Neresindeyiz?

The State-of-the-Art in Interlibrary Cooperation

Yaşar Tonta

tonta@hacettepe.edu.tr

Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü

06533 Beytepe, Ankara

©Yaşar Tonta

Öz

Gerek basılı gerekse elektronik ortamda üretilen bilgiler hızla artmaktadır. Derme (koleksiyon) geliştirme için büyük bütçeler ayıran kütüphaneler bile bu artışla başa çıkmakta zorlanmaktadır. Ancak yeni gelişen teknolojiyle birlikte kütüphanelerarası işbirliği olanakları da artmakta, kütüphaneler bir araya gelerek konsorsiyumlar aracılığıyla elektronik bilgi kaynaklarına daha ekonomik olarak erişme yollarını denemektedirler. Bu bildiride üniversite kütüphane bütçelerine ve son yıllarda ülkemizdeki kütüphanelerarası işbirliği çalışmalarına kısaca değinilmekte, elektronik bilgi kaynaklarına erişmek ve bu kaynakları paylaşmak için yapılan konsorsiyum kurma çalışmaları kısaca özetlenerek, üniversite kütüphaneleri arasında henüz bir konsorsiyum kurulamamasının nedenleri tartışılmaktadır.

Abstract

The amount of information sources available through both printed and electronic media are ever increasing. Even libraries with considerable collection development budgets are having difficulties in coping with this increase. Yet with the development of new technologies, the possibilities of innovative interlibrary cooperation projects emerge: libraries combining their efforts through various consortia are trying to get access to electronic information sources more economically. In this paper, we briefly review the Turkish university library budgets, summarize the current developments in interlibrary cooperation and concentrate on efforts to form a university library consortium in Turkey to provide consortial access to electronic information sources

and services. We discuss some of the causes which are presumably delaying the establishment of such a consortium.

Giriş

İşbirliği "iki ya da daha fazla kütüphanenin kendi kullanıcılarına daha gelişmiş hizmet vermek için birlikte çalışmaları" olarak tanımlanmaktadır (Boisse, 1995: 89). Bu tanımda "kendi kullanıcılarına daha gelişmiş hizmet vermek için" ibaresi üzerinde önemle durulmalıdır. Çünkü, çoğu zaman işbirliği çalışmaları kütüphane olanakları ve hizmetleri açısından nispeten daha iyi durumda olan kütüphanelerin olanakları ve kaynakları kısıtlı kütüphanelere yardım etmeleri şeklinde anlaşılmaktadır. Oysaki bu bakış açısı son derecede eksik ve yanlıştır. Salt "işbirliği yapmış olmak için" yürütülen işbirliği projeleri genelde pek başarıya ulaşmamaktadır. Bir başka deyişle işbirliği, kütüphanelerin çeşitli nedenlerle kendi başlarına yapamadıkları projeleri yapmak, sağlayamadıkları kaynakları ortaklaşa satın almak ve ortak projeler yürütmek amacıyla yapılır. İşbirliği çabalarının ortak yönü, ortaya çıkan hizmetten ya da üründen işbirliği yapan kütüphanelerin ortaklaşa yararlanmalarıdır. İşbirliği yapacak olan kütüphaneler söz konusu hizmet ya da ürünleri işbirliğinin gerektirdiği çabalara ve sıkıntılara katlanmadan daha çabuk, daha ucuza ve daha elverişli bir ortamda sağlayabiliyorlarsa, o zaman işbirliği yapmak için gereken itici güç ortadan kalkmaktadır.

İşbirliğinin temelinde kullanıcılara daha hızlı, daha ekonomik ve daha iyi hizmet verme anlayışı yatmaktadır. Gerek elektronik ortamdaki bilgi kaynaklarının ve hizmetlerinin giderek artması gerekse bilgi işleme, depolama ve iletişim teknolojilerinin kütüphaneler tarafından da edinilebilmesi elektronik bilgi kaynaklarının paylaşımını kolaylaştırmış ve kütüphaneler için yeni işbirliği alanları ortaya çıkmıştır. Hatta birden fazla kütüphanenin bir araya gelerek daha fazla sayıda bilgi kaynağını satın alması ya da bu kaynaklara elektronik yollardan erişim sağlaması ortalama maliyeti azaltması ya da daha iyi hizmet verilmesini sağlaması ("ölçek ekonomisi") nedeniyle işbirliği bir zorunluluk haline gelmiştir.

Basılı kaynaklar için geçmişten beri yürütülen ve fakat çoğu zaman fiziksel kaynağa sahip olan kütüphanelerin daha avantajlı durumda olduğu ortaklaşa derme (koleksiyon)

geliştirme çalışmaları elektronik ortamda birden önem kazanmıştır. Zamandan ve mekândan bağımsız olarak elektronik kaynaklara erişilebilmesi kütüphaneleri elektronik derme geliştirme konusunda cesaretlendirmiş ve çeşitli kütüphaneler bir araya gelerek konsorsiyumlar (birleşik gruplar) kurmaya başlamışlardır. Böylece kütüphanelerin hem yayıncılar karşısında pazarlık güçleri artmaya başlamış hem de daha önce satın alamadıkları elektronik kaynaklara ağlar aracılığıyla ortaklaşa erişim sağlama şansı doğmuştur (Tonta, 1997).

Ülkemizde de yıllardır çeşitli kütüphanelerarası işbirliği projeleri yürütülmekte, bu konuda yayınlar yapılmaktadır. Süreli yayın toplu katalog hazırlama, kütüphanelerarası ödünç verme ve ortaklaşa derme geliştirme çalışmaları ile Internet aracılığıyla kullanıma açılan çevrimiçi (online) kütüphane katalogları ve çeşitli bibliyografik veri tabanları bu çalışmalardan sadece birkaçıdır. Ancak yazımızın başlığını oluşturan "kütüphanelerarası işbirliğinin neresindeyiz?" sorusuna doyurucu bir yanıt verebilecek noktada olmadığımız da bir gerçektir. Ortaklaşa derme geliştirme, elektronik bilgi kaynaklarının ortaklaşa satın alınması ve kullanımı konusunda bu zamana dek ne yazık ki kapsamlı bir işbirliği projesi gerçekleştirebilmiş değiliz. Elektronik bilgi kaynaklarının satın alınmasıyla ilgili olarak üniversite kütüphaneleri arasında çeşitli konsorsiyum kurma çalışmaları yürütülmekte ve fakat bir gelişme sağlanamamaktadır.

Çalışmamızın ilk kısmında üniversite kütüphanelerinin mali durumlarına değinilmekte ve ortaklaşa derme geliştirme gereği vurgulanmaktadır. İkinci kısımda ise elektronik bilgi kaynaklarına ağlar aracılığıyla ortaklaşa erişim sağlamak için yapılan konsorsiyum kurma çalışmaları özetlenmekte ve ülkemizde bu zamana dek böyle bir konsorsiyum kurulamamasının nedenleri tartışılmaktadır.

Üniversite Kütüphanelerinin Bütçeleri ve Kütüphanelerarası İşbirliği

Bilindiği gibi, çoğu üniversite kütüphanemizin dermeleri ve verilen bilgi hizmetleri yetersizdir. Üniversite kütüphanelerimizdeki toplam kitap sayısı beş milyon cilt civarındadır. Bu sayı ortalama büyüklükteki bir Amerikan üniversite kütüphanesinin sahip olduğu toplam kitap

sayısından daha azdır. Bilimsel dergi sayıları ise birçok üniversitemizde birkaç yüz dergi ile sınırlıdır. *Türkiye Bilgi Merkezi Rehberi*'nde (1998) yer alan istatistiklere göre Türkçe dergiler de dahil 500'den az süreli yayına sahip üniversite kütüphanelerinin sayısı 21'dir. Oysa gelişmiş ülkelerdeki üniversitelerin süreli yayın dermelerinde 10-20 bin arasında bilimsel dergi bulunmaktadır (Tonta, 1998c: 70).

Üniversite kütüphane dermelerinin ve hizmetlerinin yetersiz olmasının temel nedeni kuşkusuz bütçe yetersizliğidir. Üniversitelerimizin bütçeleri ve bu bütçelerden üniversite kütüphanelerine ayrılan paylarla ilgili rakamlar Tablo 1'de verilmektedir. Katma Bütçeli İdareler 1999 Mali Yılı Bütçe Kanununa tabi kamu üniversitelerinin toplam bütçesi 1999 yılında yaklaşık 659 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir (sütun 2). Bu bütçeden üniversite kütüphaneleri için ayrılan miktar ise 4,7 trilyon lira civarındadır (sütun 4).

1999 yılında kütüphane hizmetleri için en fazla harcama yapan kamu üniversitesi yaklaşık 474 milyar lira ile Orta Doğu Teknik Üniversitesidir (ODTÜ) (üniversite bütçesinin %2,3'ü). ODTÜ'yü İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) ve Boğaziçi izlemektedir (sırasıyla 390 milyar ve 385 milyar lira). Söz konusu üç kamu üniversitesinin kütüphane bütçeleri için ayırdıkları toplam miktar (yaklaşık 1,25 trilyon lira) bütün kamu üniversitelerinin kütüphane bütçeleri için ayırdıkları toplam miktarın %26'sını oluşturmaktadır. Tablo 1'den (sütun 5) de görülebileceği gibi, adı geçen üç üniversitemiz 1997 yılında da bütçelerinden kütüphanelere en fazla kaynak ayırmışlardır (sırasıyla ODTÜ: 125 milyar lira; İTÜ: 120 milyar lira; ve Boğaziçi: 117 milyar lira).

Üniversiteler 1999 yılında toplam bütçelerinin ortalama %0,7'sini kütüphanelere ayırmışlardır (sütun 6). 1997'deki rakamla (%0,8) karşılaştırıldığında bu oran yaklaşık %12,5'lik bir düşüş göstermektedir (sütun 7). Boğaziçi Üniversitesi toplam bütçesine oranla kütüphaneye en yüksek payı (%3,8) ayıran üniversitemizdir. Boğaziçi Üniversitesini %2,3 ile ODTÜ, %2,1 ile İTÜ izlemektedir. Toplam bütçelerinden kütüphanelerine en az (%0,5) pay ayıranlar ise %0,2 ile Kocaeli, Trakya ve Dicle üniversiteleri ile %0,3 ile İnönü, Afyon Kocatepe, Mustafa Kemal, Niğde, Osmangazi ve Harran üniversiteleridir. ABD'deki üniversite ve araştırma kütüphanelerinde ise bu oran ortalama %3,2 civarındadır (Blixrud, 1998). Başka bir

deyişle, ülkemizde Boğaziçi, ODTÜ ve İTÜ kütüphaneleri dışında bu orana erişen ya da yaklaşan üniversite kütüphanemiz bulunmamaktadır. Üniversite kütüphanelerimizin yurt dışındaki üniversite kütüphanelerinin bütçeden aldıkları pay oranlarını yakalayabilmeleri için mevcut oranların en az 4-5 kat artırılması gerekmektedir.

1999 yılında kütüphane hizmetleri için üniversite bütçesinden ayrılan ortalama bütçe 91 milyar liradır. Kütüphane hizmetleri için en fazla harcama yapan ODTÜ'nün kütüphane bütçesi (474 milyar lira) en düşük pay ayıran Mustafa Kemal Üniversitesinin kütüphane bütçesinin (16 milyar lira) yaklaşık 30 katıdır. Çelik'in (1997: 90) de belirttiği gibi, bu durum üniversitelerin öğrenci başına yaptıkları kütüphane hizmetleri harcamaları açısından büyük dengesizlikler olduğunu göstermektedir. Örneğin, Boğaziçi Üniversitesinde öğrenci başına yapılan kütüphane harcamaları 49 milyon lira iken, bu miktar Dumlupınar, Niğde ve Trakya üniversitelerinde sadece 1,3 milyon liradır. Başka bir deyişle, Boğaziçi'nin kütüphane hizmetleri için öğrenci başına yaptığı harcamalarla adı geçen üniversitelerin harcamaları arasında 37 katlık bir fark söz konusudur.

ABD Doları olarak ele alındığında gerek üniversitelerimizin gerekse üniversite kütüphanelerinin bütçelerinin yetersizliği daha da açık olarak ortaya çıkmaktadır. Üniversitelerimizin 1999 yılı toplam bütçesi yaklaşık bir milyar 465 milyon dolardır. Gelişmiş ülkelerdeki bazı seçkin üniversitelerin sadece yıllık bağış gelirleri bu miktarın yarısına yakındır. 1999 yılı ortalama üniversite bütçesi ise yaklaşık 28 milyon dolardır (12,4 trilyon lira).

Üniversite Ady	Üniversite Bütçesi (Milyar TL)		Kütüphane Bütçesi (Milyar TL)		Kütüphane Bütçesinin Üniversite Bütçesine Oranı (%)	
	1999	1997	1999	1997	1999	1997
A. Yzzet Baysal	5.850	1.684	34	10	0,6	0,6
A. Menderes	5.215	1.605	28	9	0,5	0,6
Afyon Kocatepe	5.546	1.506	17	7	0,3	0,5
Akdeniz	11.541	3.631	55	15	0,5	0,4
Anadolu	14.325	4.015	72	24	0,5	0,6
Ankara	38.332	11.174		85		0,8

Atatürk	25.931	7.696	158	54	0,6	0,7
Balykesir	4.790	1.400	25	9	0,5	0,6
Bo?aziçi	10.126	3.091	385	117	3,8	3,8
C. Bayar	7.122	2.022	33	8	0,5	0,4
Cumhuriyet	10.503	3.375	50	19	0,5	0,6
Ç. 18 Mart	4.522	1.217	18	7	0,4	0,6
Çukurova	20.663	5.935	165	46	0,8	0,8
Dicle	13.609	4.329	30	14	0,2	0,3
Dokuz Eylül	22.361	6.131	182	53	0,8	0,9
Dumlupınar	5.071	1.513	19	10	0,4	0,7
Ege	28.532	8.249	195	53	0,7	0,6
Erciyes	12.426	3.988	60	22	0,5	0,6
Fyrat	12.930	3.856	62	24	0,5	0,6
Galatasaray	2.390	564	35	9	1,5	1,6
Gazi	28.882	8.200	265	85	0,9	1,0
Gaziantep	7.385	2.277	75	24	1,0	1,1
Gaziosmanpa?a	5.231	1.625	22	8	0,4	0,5
Hacettepe	38.045	11.588	375	90	1,0	0,8
Harran	6.975	1.946	24	6	0,3	0,3
Ynönü	10.969	3.406	33	11	0,3	0,3
Ystanbul	51.593	15.174	225	85	0,4	0,6
Ystanbul Teknik	18.691	5.726	390	120	2,1	2,1
Kafkas	4.067	1.103	20	5	0,5	0,5
K. Sütçü Ymam	5.849	1.481	27	8	0,5	0,5
Karadeniz Teknik	15.427	4.903	76	28	0,5	0,6
Kyrykkale	5.618	1.985	25	8	0,4	0,4
Kocaeli	8.609	2.304	20	7	0,2	0,3
Marmara	18.928	5.667	188	49	1,0	0,9
Mersin	6.230	1.691	46	11	0,7	0,7
Mimar Sinan	5.135	1.424	44	9	0,9	0,6
Mu?la	4.798	1.300	60	24	1,3	1,8
Mustafa Kemal	5.074	1.473	16	8	0,3	0,5
Ni?de	5.640	1.403	18	5	0,3	0,4
19 Mayıs	13.248	4.169	65	25	0,5	0,6
ODTÜ	20.352	5.819	474	125	2,3	2,1
Osmangazi	10.225	3.276	33	10	0,3	0,3
Pamukkale	7.152	1.815	28	8	0,4	0,4
Sakarya	6.719	1.744	43	14	0,6	0,8
Selçuk	17.111	5.105	77	29	0,5	0,6
S. Demirel	10.033	2.731	45	8	0,4	0,3
Trakya	11.163	3.542	25	9	0,2	0,3
Uluda?	15.462	4.923	90	29	0,6	0,6
Yyldyz Teknik	8.128	2.256	104	28	1,3	1,2
Yüzüncü Yyl	11.860	3.463	58	19	0,5	0,5
Z. Karaelmas	5.424	1.825	27	5	0,5	0,3

GYTE	3.701		21		0,6	
İYTE	3.888		70		1,8	
Toplam	659.397	192.325	4.732	1.495		
Ortalama	12.441	3.771	91	29	0,7	0,8

Tablo 1. Kütüphane Bütçelerinin Toplam Üniversite Bütçelerine Oranı (1997, 1999).

Kaynak: *Resmî Gazete*, 7 Temmuz 1999.

Not: 1997 yılına ait oranlar Çelik'in (1997: 89-90) verdiği rakamlara dayanmaktadır. Ankara Üniversitesine araştırma-yayın ve kütüphanecilik hizmetleri için verilen bütçenin (530 milyar TL) ne kadarının kütüphaneye ayrıldığı belirtilmemiştir. Rakamlar en yakın milyar liraya yuvarlanmıştır.

1999 yılında üniversite bütçelerinden kütüphanelere ayrılan toplam miktar ise toplam 10,5 milyon dolardır. Bu rakamın da ABD'deki iyi bir üniversite kütüphanesinin yıllık bütçesinden çok daha düşük olduğunu belirtmekte yarar vardır. Ortalama bir üniversite kütüphanesi bütçesi ise (91 milyar lira) 200.000 dolar civarındadır. Miktar olarak kütüphane hizmetleri için en fazla harcama yapan ODTÜ'nün kütüphane bütçesi bir milyon dolar civarındadır. İTÜ ve Boğaziçi kütüphanelerinin bütçeleri de bir milyon dolara yakındır. Mustafa Kemal Üniversitesi ise 1999 yılında kütüphanesine sadece 36.000 dolar ayırabilmektedir.

Kütüphanelere üniversite bütçelerinden ayrılan paylar ne yazık ki çoğu üniversite kütüphanesinin temel bilgi kaynaklarını ve bilimsel süreli yayınları bile almasına yetmemektedir. Hatta bazı kütüphanelerin bütçeleri "çekirdek" (temel) bir süreli yayın dermesi oluşturmaya bile yeterli değildir. Yetersiz bütçe olanaklarına karşın, üniversite kütüphanelerimiz işbirliği yoluyla sağlayabilecekleri bazı pahalı dergileri ayrı ayrı satın almaya devam etmektedirler. Tablo 2'de Ankara'da birbirine yakın mesafedeki Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM), Bilkent, ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesi kütüphanelerinin 1997 yılında abone oldukları fiyatı beş bin doların üzerindeki 30 derginin listesi verilmektedir. ULAKBİM 1997'de söz konusu 30 dergi için yaklaşık 243.000 dolar, ODTÜ 21 dergi için yaklaşık 186.000 dolar, Hacettepe 18 dergi için yaklaşık 154.000 dolar, Bilkent ise yedi dergi için yaklaşık 63.000 dolar abonelik bedeli ödemiştir. Otuz dergi için ikileme (duplication) oranları ise ULAKBİM-ODTÜ için %70, ULAKBİM- Hacettepe için %60, ULAKBİM-Bilkent

için %23'tür. Bir başka deyişle, ULAKBİM'in abone olduğu her beş pahalı dergiden üçüne diğer üç kütüphane de abone olmuştur. Bu dergilerden bazılarının kullanım sayılarının son derecede düşük olduğunu not etmekte de yarar vardır. Üniversite kütüphanelerinin ortalama bütçesinin 200.000 dolar olduğu ülkemizde, coğrafi olarak birbirine çok yakın olan kütüphanelerin en azından pahalı dergilerin aboneliklerinde ve kullanımında işbirliğine gitmeleri gerektiği kanısındayız.

Pahalı süreli yayınların sağlanmasında işbirliği ve elektronik yollardan makale sağlama projeleri diğer ülkelerde başarıyla uygulanmaktadır. Almanya'da Bielefeld, Köln ve Essen üniversitelerinin işbirliğiyle geliştirilen JASON (Journal Articles Sent On Demand) elektronik belge sağlama sistemi kullanıcıların makale isteklerini mektup, faks, elektronik posta ya da web aracılığıyla karşılamaktadır. İstenen makaleler varsa öncelikle bu üniversitelerin kütüphanelerinden sağlanmakta ve genellikle 24 saat içinde kullanıcılara elektronik olarak gönderilmektedir (Tonta, 1998b). ULAKBİM, Hacettepe Üniversitesi Tıp Kütüphanesi ve Ankara Tabip Odası (ATO) arasında da bir belge sağlama projesi (Sağlıkta Belge Sağlama: SABESA) başlatılmış ve bir süre işletilmiştir (Tunçkanat ve diğerleri, 1997).

Index Medicus, *Science Citation Index (SCI)* gibi ikincil kaynakların satın alımında da eşgüdümsüzlükten kaynaklanan bazı ikilemeler olmaktadır. 1996 yılında MEDLINE'in CD-ROM sürümüne tam 32 kütüphanemiz abone olmuştur. Sadece Ankara'da MEDLINE CD-ROM'una abone olan kütüphane sayısı 11'dir. Öte yandan, fiyatı yaklaşık 10.000 dolar olan *Science Citation Index* ülkemizde tam 10 kütüphaneye gelmektedir. Bu kütüphanelerin beşi Ankara'dadır. 1997 yılında beş veya daha fazla üniversite

Dergi Adı	Fiyatı (USD)	Abone Kütüphaneler (1997)
		B: Bilkent Üniv. Küt., H: Hacettepe Üniv. Küt., O: ODTÜ Küt., U: ULAKBİM.

Nuclear Physics AB	17.222	H, O, U
Brain Research	14.919	H, O, U
Physics Letters AB	14.503	H, O, U
Physica ABCD	14.428	B, O, U
Combustion Sci & Tech	12.457	O, U
Biochim et Biophys Acta	10.528	B, H, O, U
J Chromatography	9.414	H, O, U
Surface Sci	9.274	B, O, U
Physical Rev ABCDE	9.101	B, H, O, U
J Electroanalytical Chem	8.154	H, U
Chem Physics Letters	7.818	B, H, O, U
J App Polymer Sci	7.482	H, O, U
J Organometallic Chem	7.263	H, U
Tetrahedron Letters	7.176	U
J Crystal Growth	7.081	H, O, U
J Adhesion	6.512	U
Eur J Pharm	6.431	H, U
J Alloys & Compounds	6.406	O, U
Radiation Effects & Defects in Solids	6.368	O, U
Hydrobiologia	6.328	H, O, U
Gene	6.144	B, U
Anal Chim Acta	5.896	H, O, U
J Polymer Sci	5.613	B, H, O, U
Mater Sci & Engin	5.445	O, U
Mutation Research	5.378	H, U
J Noncrystalline Research	5.341	H, O, U
J Magnetism & Magnetic Materials	5.237	U
J Radioanal & Nuclear Chem	5.213	O, U
Applied Catalysis	5.163	U
FEMS Microbiol Rev	5.144	H, O, U
Toplam	243.439	

Tablo 2. 1997'de Fiyatı 5.000 Doların Üzerindeki Dergilere Abone Olan Kütüphaneler

Not: Dergilerin abone bedelleri ULAKBİM'in 1997 yılında ödediği miktarları yansıtmaktadır. Diğer üç kütüphanenin aynı dergiler için ödedikleri para burada verilenlerden biraz farklı olabilir. Liste hazırlanırken ULAKBİM'in 1997'de abone olduğu 5.000 doların üzerindeki dergiler temel alınmıştır. Diğer üç kütüphane aynı yıl fiyatı 5.000 doların üzerinde başka dergilere de abone olmuş olabilirler.

kütüphanesi tarafından abone olunan CD-ROM veri tabanları sırasıyla şunlardır: MEDLINE (23), Compendex Plus (12), EconLit (11), Science Citation Index (10), Books in Print Plus (9), ERIC (9), Social Sciences Citation Index (8), Serials Directory (7), MathSci (6), AGRICOLA (5), Business Source Plus (5) ve Vet CD (5).

Elektronik bilgi kaynakları açısından ele alındığında da durum çok farklı değildir. Oysaki elektronik ortamdaki bilgilerin paylaşımını teşvik eden en önemli öğelerden birisi merkezi sağlama ve depolama olanaklarıdır. Merkezi olarak sağlanan/depolanan bu kaynaklar ağ aracılığıyla coğrafi olarak birbirinden uzakta bulunan diğer kütüphanelerin erişimine açılabilir. Başka bir deyişle, elektronik bilgi kaynaklarının merkezi olarak sağlanabilmesi ve depolanabilmesi, fakat bu kaynaklara dağıtık (distributed) bir ortamda erişilebilmesi ve bilgilerin paylaşılabilmesi daha ekonomik olmaktadır. Paylaşılan bilginin ekonomik yönü bütün örgütleri ilgilendirmektedir. Dolayısıyla kütüphaneler bilgi kaynaklarını sağlama giderlerini paylaşmak ve erişim ilişkileri kurmak için birbirleriyle işbirliğine gitmektedirler. Çoğu zaman elektronik ortamdaki bilgiler basılı olanlardan daha pahalıdır. Örneğin, yukarıda anılan dört kütüphanenin (ULAKBİM, Bilkent, ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesi kütüphaneleri) Academic Press (AP) tarafından yayımlanan ve 1997 yılı abone bedeli toplam 200.000 dolar civarında olan 174 basılı derginin elektronik kopyalarına erişmek için basılı kopya fiyatlarının %90'i civarında fazladan ödeme yapmaları gerekmektedir. Bir tek kütüphanenin sadece *Science Citation Index*'in 1982-1997 yıllarına elektronik olarak erişmesinin bedeli yılda 460.000 dolar tutmaktadır. Mevcut olanaklarla üniversite kütüphanelerimizin zengin basılı süreli yayın dermeleri oluşturmaları ve elektronik yayınlara erişim sağlamaları kolay gözükmemektedir. Üniversitelerimizin söz konusu kaynaklara erişebilmek için ivedilikle işbirliğine gitmeleri gerekmektedir.

Üniversitelerimizin bilgi kaynakları ve bilgi hizmetleri için ayırabildikleri kısıtlı bütçeler ve bu bütçelerin yeterince verimli ve işbirliğine yönelik olarak kullanılmamış olması bilgi hizmetlerinin kalitesini giderek düşürmekte ve hizmetler yetersiz hale gelmektedir. Bu durum kullanıcıların bilgi teknolojileri aracılığıyla kütüphaneler dışındaki kaynaklardan yararlanma olanağı elde etmeye başlamalarıyla daha da açık bir şekilde kendini

göstermektedir. Ofisinden ya da evinden elektronik bilgilere anında erişebilen "son kullanıcı" üniversite kütüphanelerinden de aynı kalitede hizmet beklemektedir (Tonta, 1998c: 70).

Yabancı Ülkelerdeki Kütüphane Konsorsiyumlarından Bazı Örnekler

Birden fazla kütüphanenin bir araya gelerek oluşturdukları ve tüzel kişiliğe sahip ortaklıklar konsorsiyum olarak adlandırılmaktadır. Kütüphane konsorsiyumları genelde ortaklaşa derme geliştirmek, elektronik bilgi kaynaklarına ve belgelere erişim sağlamak amacıyla kurulur. Konsorsiyumların temel işlevleri fiziksel kaynakları paylaşmak (toplu kataloglar, kütüphanelerarası ödünç verme, vd.) ve Internet aracılığıyla elektronik bilgi kaynaklarına erişim sağlamaktır.

ABD'deki en eski (1958) kütüphane konsorsiyumu kütüphanelerarası işbirliğini geliştirmek amacıyla 12 büyük üniversitenin bir araya gelerek oluşturdukları Kurumsal İşbirliği Komitesi'dir (Committee on Institutional Cooperation). Günümüzde de hizmetlerini sürdüren bu konsorsiyum son yıllarda elektronik bilgi kaynakları dermesi oluşturulması ve bu kaynakların ortaklaşa satın alınması konusunda çalışmalar yürütmektedir ("Strategic Directions", 1996).

Elektronik bilgi kaynaklarının giderek artmasıyla birlikte bölgesel, ulusal, hatta uluslararası konsorsiyumlar kurulmaya başlamıştır. Örneğin, 1990 yılında ABD'nin Missouri eyaletinde kurulan Missouri Araştırma ve Eğitim Ağı (MOREnet) adlı konsorsiyuma eyaletteki üniversite ve halk kütüphaneleri ile diğer okullar üyedir. MOREnet'in misyonu eğitim, araştırma, kamu hizmeti, ekonomik gelişme ve yönetim için konsorsiyum üyelerine ve müşterilerine ağ aracılığıyla (networked) ortaklaşa bilgi hizmetleri sağlamaktır. Konsorsiyum aracılığıyla birçok elektronik veri tabanına ve yaklaşık 1500 dergide yayımlanan makalelerin tam metinlerine erişim sağlanmaktadır.

1995 yılında ABD'nin Georgia eyaletinde kurulan GALILEO (Georgia Library Learning Online) adlı konsorsiyuma eyaletteki 34 kamu üniversitesi birimi, 33 teknik enstitü, 57 halk kütüphanesi, 37 özel üniversite ve kolej ile tüm

ilk ve ortaokullar üyedir. Konsorsiyum kurmak için gereken yaklaşık 10 milyon dolarlık başlangıç giderlerinin bir kısmı eyalet lotosundan karşılanmıştır. Konsorsiyum üyesi okullar ve kütüphaneler Georgia eyaletinin eğitim amaçlı iletişim açısından (PeachNet) yararlanarak aralarında MEDLINE, Current Contents, INSPEC, ERIC, Dissertation Abstracts, Ebsco Master File, Encyclopaedia Britannica ile Academic Press ve diğer yayınevlerinin elektronik dergilerinin de bulunduğu yüzlerce elektronik bilgi kaynağına erişebilmektedirler (Potter, 1997).

Sürekli yayınların (eski sayıları da dahil) elektronik kopyalarına erişmek ve kütüphanelerdeki yer sorununa çözüm bulmak amacıyla kurulan ve 200'den fazla üyesi olan bir başka konsorsiyum da JSTOR'dur (Journal Storage). Kâr amacı gütmeyen bu konsorsiyuma üye olabilmek için akademik kuruluşlar bir kereliğe özgü olmak üzere büyüklüklerine göre 10.000 ile 40.000 dolar arasında değişen bir veri tabanı geliştirme ücreti ödemektedirler. Üyelerden her yıl ayrıca 2.000-5.000 dolar yıllık erişim ücreti alınmaktadır. Konsorsiyum üyesi kütüphaneler eski sayıları elektronik ortama aktarılmış olan yaklaşık 200 dergiye Internet aracılığıyla erişebilmektedirler.

Konsorsiyum örnekleri sadece ABD ile sınırlı değildir. Örneğin, Birleşik Krallık'ta da İngiltere, İskoçya, Galler Yükseköğretim Fon Konseyleri ile Kuzey İrlanda Eğitim Bakanlığı tarafından desteklenen Ortak Bilgi Sistemleri Komitesi (JISC: Joint Information Systems Committee) kurulmuştur. JISC'in amacı üniversiteler için yüksek kaliteli bir ağ alt yapısı kurulmasına ve yenilikçi ve ekonomik yönden daha etkin bilgi hizmetleri verilmesine fırsat yaratmaktır. JISC tarafından başlatılan ve desteklenen Ulusal Elektronik Site Lisansı Girişimi (NESLI: National Electronic Site Licensing Initiative) aracılığıyla Ocak 1999'dan itibaren akademik topluluğa elektronik dergi hizmetleri verilmektedir. Manchester Üniversitesi ile Swets yayınevinin bir araya gelmesiyle oluşturulan ve Yönetim Ajansı (Managing Agent) adı verilen bir konsorsiyum, ülkedeki bütün üniversitelerin elektronik dergilerden yararlanabilmesi için mali, yasal ve teknik engelleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Yayıncılarla pazarlık yapmak, elektronik dergilere erişim için bir arabirim geliştirmek, üniversitelerin yayıncılarla görüşmelerde kullanabilecekleri model bir lisans anlaşması hazırlamak da bu ajansın görevleri arasındadır.

Günümüzde Almanya'dan Güney Afrika Cumhuriyeti'ne, Hollanda'dan Avustralya'ya kadar birçok ülkede yüzlerce kütüphane konsorsiyumu hizmet vermektedir. 1997 yılında bu konsorsiyumlar bir araya gelerek Uluslararası Kütüphane Konsorsiyumları Birliği'ni (ICOLC: International Coalition of Library Consortia) oluşturmuşlardır. Kütüphane konsorsiyumlarına danışmanlık hizmetleri de veren Birlik, 1998 yılında elektronik bilgi kaynaklarının seçimi ve sağlanmasıyla ilgili mevcut uygulamalar hakkında bir bildiri yayımlamıştır ("International Coalition", 1998).

Türkiye'de Konsorsiyum Kurma Girişimleri

Ülkemizde de 1 Haziran 1996'da ULAKBİM'in kurulması ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Dokümantasyon Merkezinin işletimini devralmasıyla birlikte kütüphanelerarası işbirliğine yönelik çabalar artırılmıştır. ULAKBİM, ülkemizdeki üniversitelerin bilgi ihtiyaçlarını karşılayacak bir elektronik kütüphane kurmak için bir "vizyon" geliştirmek, bu vizyonu gerçekleştirmek için gerekli örgütsel yapıyı kurmak ve bu yapıyı yaşatmak için bir finansal model geliştirmek üzere çalışmalara başlamıştır. Üniversitelerdeki kullanıcıların elektronik bilgi kaynaklarına erişimlerini sağlamak amacıyla ULAKBİM'in de içinde yer alacağı bir üniversite kütüphaneleri konsorsiyumu kurma düşüncesi, ULAKBİM bünyesinde kurulan Ulusal Bilgi Merkezi (UBİM) Danışma Kurulunun 28 Şubat 1997'de yapılan ilk toplantısında gündeme gelmiştir.

ULAKBİM, tıpkı diğer ülkelerde (örneğin, ABD, İngiltere, Norveç, İsrail gibi) olduğu gibi, elektronik bilgi kaynaklarını ulusal akademik ağ (ULAKNET) aracılığıyla bütün üniversitelerin kullanımına açmak için merkezi bir görev üstlenmek düşüncesiyle hareket ederek gerekli girişimlerde bulunmuştur. Ankara'daki ULAKBİM, Bilkent, ODTÜ ve Hacettepe kütüphanelerinin süreli yayınlar toplu kataloğu ULAKBİM'in web sayfası aracılığıyla Ağustos 1997'de hizmete açılmıştır. Academic Press (AP) yayıneviyle ilişkiye geçilerek bu yayınevi tarafından çıkarılan 174 dergide yer alan makaleleri içeren IDEAL (International Digital Electronic Access Library) veri tabanına ULAKBİM, Bilkent, ODTÜ ve Hacettepe kütüphanelerinin Internet aracılığıyla erişebilmeleri için denemeler başlatılmıştır. ODTÜ ve Bilkent Üniversitesi kütüphane kullanıcıları deneme süresince IDEAL veri tabanına erişme şansı elde etmişlerdir. ULAKBİM'e açılan bir deneme hesabından

yararlanılarak Kluwer yayınevinin dergilerine web üzerinden erişim sağlanmıştır. ODTÜ Kütüphanesi kendi kullanıcıları için Kluwer yayınevinin 112 dergisine erişim olanağı sağlayan Kluwer Online hizmetini başlatmıştır (Ertepinar, 1999).

Konsorsiyum kurma çalışmalarının daha geniş bir platformda tartışılmasını sağlamak amacıyla ULAKBİM tarafından Ankara'da 14 Kasım 1997 tarihinde "Elektronik Bilgi Kaynaklarının Kullanımında İşbirliği" konulu tam günlük bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıya üniversitelerin kütüphanelerden sorumlu 115 rektör yardımcısı ile kütüphane ve dokümantasyon daire başkanı katılmıştır. Toplantının "Sonuç Bildirgesi"nde, Türk üniversite sistemindeki tüm öğrenci ve öğretim üyelerinin ve araştırmacıların ulusal akademik ağ (ULAKNET) aracılığıyla temel bilgi hizmetlerine (veri tabanlarına ve temel akademik dergilerin elektronik kopyalarına erişim, elektronik belge sağlama, vd.) erişimlerinin sağlanması gereği üzerinde görüş birliğine varıldığı ve bu amaçla dünyadaki benzer uygulamaların incelenmesi, olası teknik, finansal ve idari modellerin olurluğunun araştırılması için ULAKBİM'in koordinasyonunda bir "çalışma grubu" kurulmasına ve gelişmelerden akademik topluluğun haberdar edilmesine karar verildiği belirtilmiştir. Bu amaçla ULAKBİM sunucusu (server) üzerinde "isbirliği" adlı bir elektronik tartışma listesi açılmıştır.

Elektronik bilgi kaynaklarının bir konsorsiyum aracılığıyla ülkedeki bütün üniversitelere açılabilmesi için başlangıç aşamasında 8-10 milyon dolarlık bir yatırım yapılması ve her yıl iki-üç milyon dolar toplu lisans ücreti ve işletme gideri ödenmesi gerekmektedir. Üniversite kütüphanelerine ayrılan bütçelerden başlangıç yatırımı ile işletme giderlerini karşılayabilmek oldukça zordur. Bu nedenle, kurulacak bir konsorsiyumun ana kullanıcılarının üniversiteler olacağı gerçeği de göz önünde bulundurularak, ULAKBİM'in katkılarına ek olarak YÖK'ten de yardım istenmiş ve konsorsiyumun sürekliliğinin sağlanması için sağlam bir kaynağa ya da fona olan ihtiyaç vurgulanmıştır. Ancak bu konuda herhangi bir gelişme kaydedilememiştir.

ULAKBİM'in 1998 yılındaki bütçesi basılı süreli yayın aboneliklerinin yenilenmesine bile olanak vermediğinden, kurulacak konsorsiyum çerçevesinde satın alınması gereken elektronik veri tabanları ve bilgi kaynakları konusunda herhangi bir girişimde bulunulamamıştır. Ancak yaşanan

bütçe sıkıntılarına karşın, üniversitelere ULAKNET aracılığıyla elektronik bilgi hizmetleri vermek için gerekli alt yapı 1998 yılında ULAKBİM tarafından kurulmuş, veri ambarları ve sunucular satın alınmıştır.

Bu çalışmalara paralel olarak, üniversiteler arasında bilgi kaynaklarının kullanımında işbirliğine gitmek için kurulması planlanan konsorsiyumun amaç ve görevlerini, çalışma ilkelerini ve önceliklerini belirleyen bir taslak yönetmelik UBİM Danışma Kurulunun 28 Şubat 1998 tarihinde yapılan toplantısında tartışmaya açılmıştır. Bazı üyeler konsorsiyuma katılan her üniversitenin yönetimde eşit oy hakkı sahibi olmasını, bazılarıysa büyük üniversitelerin daha fazla söz sahibi olmasını gerektiğini savunmuşlardır. Konsorsiyuma "kurucu üye" olarak katılacak üniversitelerin, konsorsiyum yönetmeliklerinin hazırlanmasında daha fazla söz sahibi olmaları gündeme gelmiştir.

Erdoğan'ın (1999) da vurguladığı gibi, üniversite kütüphaneleri arasında konsorsiyum kurma girişimlerinin başarıya ulaşabilmesi için bağımsız ve tüzel kişiliğe sahip bir merkeze üniversite bütçelerinden ya da başka kaynaklardan sürekli para aktarılması gerekmektedir. 14 Kasım 1997'de yapılan toplantıda bazı yasal nedenlerden dolayı üniversitelerin bu tür bir para aktaramayacakları dile getirilmiş, ancak konu yeterince araştırılmamıştır.

Öte yandan, yukarıda da değindiğimiz gibi ULAKBİM, başlangıç giderleri için gerekli bütçeyi bulamadığından, 1998 yılında konsorsiyum kurma konusunda pek bir gelişme kaydedilememiştir. Aynı yıl deneme amacıyla ULAKNET üzerinden kullanıma açılması planlanan bazı veri tabanları (Ovid ve SilverPlatter) ve elektronik dergiler de hizmete sokulamamıştır. Söz konusu denemelerin 1999 yılının ilk yarısında yapılacağı duyurulmuştur. ULAKBİM'in Nisan 1999'da Ankara ve İstanbul'da düzenlediği toplantılarda Veritabanları ve Elektronik Dergiler Ev Sahipliği (VEDES) adı verilen bir proje ile VEDES kapsamında deneme amacıyla ULAKNET üzerinden üniversitelerin kullanımına açılacak olan Web of Science ve SilverPlatter ERL (Electronic Reference Library) veri tabanları tanıtılmıştır. Web of Science, Bilimsel Bilgi Enstitüsünün (ISI: Institute for Scientific Information) atıf dizinlerini (citation indexes) içermektedir. SilverPlatter'ın hizmete sunduğu bibliyografik dizin ve öz veri tabanı sayısı ise 41'dir. Bu veri tabanları ULAKBİM'in web sayfası (<http://vedes.ulakbim.gov.tr>) aracılığıyla Haziran 1999'dan

itibaren iki-üç aylık bir deneme süresince akademik kullanıcıların hizmetine açılmıştır.

Ankara'da yapılan VEDES toplantısında Web of Science ve SilverPlatter veri tabanlarına deneme süresi bittikten sonra nasıl erişim sağlanabileceği sorulmuştur. Üniversite kütüphaneleri bir araya gelerek yayıncılarla (ISI ve SilverPlatter) lisans anlaşması imzaladıkları takdirde, deneme süresi bittikten sonra da ULAKBİM'in Web of Science veri tabanını ULAKNET üzerinden hizmete açık tutmak için gereken teknik desteği verebileceği belirtilmiştir. Oysaki ilk kurulduğu yıllarda ULAKBİM, teknolojik alt yapıyı kurma ve teknik destek vermenin yanı sıra, üniversitelerin bu tür elektronik bilgi kaynaklarına konsorsiyum aracılığıyla erişimine olanak sağlayan "işbirliği kurallarını oluşturmayı [da] temel görevi saymakta"ydı ("Türk Yükseköğretim Sistemi", 1997: 86). Anlaşıldığı kadarıyla ULAKBİM, başlangıçta içinde kendisinin de yer almayı planladığı üniversite kütüphaneleri konsorsiyumu kurma çabalarını gözden geçirme gereği duymaktadır.

Öte yandan, ODTÜ 1998 yılında ülkemizdeki belli başlı kütüphanelere konsorsiyum kurma konusundaki görüşlerini içeren bir mektup göndermiştir. 1999 yılında Ankara'daki ODTÜ, Bilkent, Hacettepe ve Gazi Üniversitesi kütüphaneleri kendi aralarında toplanarak konsorsiyum kurma çalışmalarını sürdürmektedirler. Toplantıların amacı kullanıcılara "2000 yılında diğer üniversite kütüphaneleriyle işbirliği içerisinde...daha geniş, hızlı ve etkin bir hizmet sunmak" olarak belirlenmiştir (Ertepinar, 1999). Bu toplantılara kuruluşundan itibaren üniversite kütüphaneleri konsorsiyumu oluşturulması için çaba harcayan ULAKBİM'in katılmamış olması dikkat çekicidir.

Kütüphanelerarası İşbirliğini ve Konsorsiyum Kurulmasını Engelleyen Nedenler

Yukarıda son yıllardaki işbirliği ve konsorsiyum kurma çabaları kısaca özetlenmiştir. Aşağıda kütüphanelerarası işbirliğini ve konsorsiyum kurmayı engelleyen bazı nedenler tartışılmaktadır.

Kanımızca kütüphanelerarası işbirliğini engelleyen en önemli nedenlerden birisi birlikte çalışmaya ve ortak projeler üretmeye yeterince yatkın olmamamızdır. İşbirliği

söylenmesi kolay, ancak gerçekleştirilmesi ortak çaba isteyen zor bir uğraştır. Genelde hemen hemen herkes işbirliğinden yana olmakla birlikte, sıra işbirliğinin gerektirdiği çalışmaların yapılmasına gelince işbirliğinden kolayca vazgeçilebilmektedir. İşbirliği yapan kütüphanelerin bazı standartlara uymaları ve ortak kaliteyi tutturmaları beklenir. Oysaki çoğu kimse işlerin alışılmış yöntemlerden daha farklı bir biçimde yapılabileceğinin söylenmesinden rahatsız olur. Kolayca uzlaşmaya varılabilecek konularda kendi çözümlerinin en iyisi olduğunu düşünür.

Kütüphanelerarası işbirliği "adanmışlık" (commitment), karşılıklı anlayış, uzlaşma (konsensus) ve sabır gerektirir.

Kütüphanelerarası işbirliği bilgi, kaynak (para ve insangücü), planlama ve örgütlenme becerisi ile "ortak akıl" gerektirir. İşbirliği yapılacak projeleri ve öncelikleri saptamak için bilgiye ihtiyaç vardır. Hem kendi kütüphanemizin işleyişi hem de bilgi hizmetleri ve bilgi teknolojisi alanındaki genel yönelimler (trends) konusunda bilgili olmalıyız. Oysaki kütüphanelerimize alınan kaynakların kullanım istatistikleri, bilgi hizmeti sağlamanın ekonomik yönü ve performans ölçütleri hakkında elimizde çoğu zaman sağlıklı yönetim bilgileri bulunmamaktadır. Sağlam derme geliştirme politikaları sürekli olarak toplanan bu tür kullanım bilgilerine dayandırılarak geliştirilebilir. Daha önce de değindiğimiz gibi, ABD'deki araştırma kütüphaneleriyle ilgili her tür istatistiksel bilgiye Araştırma Kütüphaneleri Derneğinin web sayfasından erişilebilmesine karşın, ülkemiz üniversite kütüphaneleriyle ilgili bilgiler çoğu zaman her yıl *Resmî Gazete*'de yayımlanan bütçe rakamlarıyla sınırlıdır. Kitap, dergi, personel sayıları ve ödünç verme istatistikleri ise sürekli yayımlanmamaktadır. Yönetim bilgisi olmadan yönetilen kütüphanelerde hangi alanlarda işbirliğine ihtiyaç olduğunu belirlemek ve doğru kararlar almak zordur. Bu konuda hem kütüphanelere hem de mesleki derneklere büyük görevler düşmektedir.

Edinilen yönetim bilgilerinin karar almada kullanılması ve kütüphanelerin bağlı olduğu kurum yöneticilerine de aktarılarak işbirliği projeleri için parasal destek ve insangücü sağlanması yoluna gidilmelidir. İşin herhalde en zor yanı da budur. Bilgi hizmetleri genelde kolayca görmezden gelinebildiği için, çoğunlukla öncelikli konular

arasında yer almaz. Ancak bilgi hizmetlerine gereken önem verilmediği zaman kuruluşlar genelde daha fazla zarara uğramaktadır. Üniversitelerimizden bir örnek verecek olursak; Devlet bütçesinden her yıl üniversite kütüphaneleri için mütevazı paylar ayrılmaktadır. Bütçeler bir merkezden tahsis edildiği halde, bu bütçelerin hangi yatırımlar ve hizmetler için harcandığı ve etkin bir biçimde kullanılıp kullanılmadığı genellikle denetlenmemektedir. Üniversite kütüphanelerinde verilen alışlagelmiş hizmetlerin iyileştirilip iyileştirilemeyeceği, bu tür bir iyileştirme için neler yapılması ve ne kadar kaynak ayrılması gerektiği yetkililerin yanıtını merak ettikleri sorular arasında genelde yer almamaktadır. Örneğin, elektronik bilgi kaynaklarının Internet aracılığıyla bir ya da birkaç merkezden kullanıma açılması mali, idari ve teknolojik açılardan son derecede avantajlı olmasına ve işin teknik alt yapısı ULAKBİM tarafından kurulmuş olmasına karşın, içerik satın almak için gerekli mali kaynaklar bir türlü yaratılamamıştır. YÖK ve üniversiteler üzerinde yaptırım gücü olmayan TÜBİTAK'ın (ve dolayısıyla ULAKBİM'in), konsorsiyum kurulması konusunda üniversiteleri ve mali destek yaratılması konusunda YÖK'ü ikna etme çabaları ise sonuç vermemiştir. Kanımızca üniversite yöneticilerinin kurulacak bir konsorsiyuma elektronik bilgi kaynaklarının satın alınmasıyla ilgili bazı yetkilerini (örneğin, üniversiteler adına yayınevleriyle pazarlık etme) devretmek istememeleri sadece konsorsiyum oluşumuna güvensizlik ile açıklanamaz. Elektronik bilgi kaynaklarına konsorsiyum olarak erişim sağlamak hizmet kalitesi açısından ya da ekonomik açıdan gerçekten daha avantajlı ise yöneticilerin bu hususu uzun süre görmemezlikten gelmeleri mümkün değildir. Ülkemiz akademik kullanıcıların elektronik bilgi kaynaklarına erişebilmeleri için her yıl birkaç milyon dolar harcayamayacak kadar fakir değildir. Kanımızca bu tür işbirliği fırsat ve olanaklarını değerlendirmemizi geciktiren önemli etmenlerden birisi de "hesap verme" (accountability) alışkanlığının kurumsal kültürümüze henüz yeterince yerleşmemiş olmasıdır.

Elektronik bilgi kaynaklarına konsorsiyum aracılığıyla erişim sağlama konusunun ülkemizde yeni yeni tartışılmaya başlandığı yıllarda (1996) bu soruna el atan İngiltere, daha önce de değindiğimiz gibi, Ulusal Elektronik Site Lisansı Girişimi (NESLI) aracılığıyla 1999 yılının başından itibaren İngiltere'deki bütün yükseköğretim kurumlarının çevrimiçi veri tabanlarına ve elektronik dergilere

erişimine olanak sağlamıştır. Dahası, bu konsorsiyum kendi kendisini finanse eder hale gelmiştir. Ülkemizde ise üç yıldır sorunu tanımlamak ve tarafları ikna ederek konsorsiyum için gereken mali, idari ve yasal zeminleri hazırlamak için çaba harcanmaktadır. Ancak konsorsiyum sorununa ulusal düzeyde el atılmadıkça, ULAKBİM'in ve tek tek üniversite kütüphanelerinin iyi niyetli girişimlerinin başarıya ulaşması için zaman gerekmektedir.

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere, kütüphanelerarası işbirliği projelerinde planlama ve örgütlenme becerisi işin en can alıcı noktasını oluşturmaktadır. İşbirliği projesinin ya da konsorsiyumun amaçları, kaynakları ve çıktıları konusunda anlaşmaya varıldıktan sonra hızla planlama ve örgütlenme çalışmalarına başlanmalıdır. Üniversite kütüphaneleri konsorsiyumunun amaçları ve bu konsorsiyumun ne tür hizmetler vermesi gerektiği konusunda ülkemizde de hemen hemen ortak bir anlayış olduğu kanısındayız. Ancak buna karşın henüz bu konuda somut bir ilerleme sağlanamamış olması konsorsiyum için gereken mali kaynakların belirsizliğinden ve planlama/örgütlenme becerilerimizin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Planlama/örgütlenme becerisi ise farklı kurumlarda değişik insanlar tarafından yürütülen farklı işbirliği projelerinden kazanılan deneyimlerden oluşur. Bu deneyim birikimi "ortak akıl" olarak da adlandırılabilir. Kurumsal ortak akıldan söz edilebileceği gibi, ulusal ortak akıldan da söz edilebilir. Ortak akıl aynı hizmetlerin daha etkin ve daha ekonomik olarak verilip verilemeyeceğini, var olan sorunlara yeni çözümler bulunup bulunamayacağını sürekli sorgular. Her alanda olduğu gibi kütüphanelerarası işbirliği alanında da sorunların çözümlenmesi ve gelişme kaydedilmesi kurumsal ya da ulusal ortak aklın iyi kullanılmasıyla mümkündür.

Sonuç

Bir ülkedeki kütüphane ve bilgi merkezlerinin geçmişte birbirinden bağımsız bir biçimde derme geliştirmeleri bir dereceye kadar olağan sayılabilir. Ancak birçok ülke söz konusu bağımsız dermelerden bir işbirliği çerçevesinde yararlanma yoluna gitmektedir. İletişim ve ağ teknolojisindeki gelişmeler bu tür bir işbirliğini günümüzde özellikle elektronik bilgi kaynakları açısından daha da çekici hale getirmektedir. Ülkemizde de böyle bir

işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla çalışmalar sürdürülmektedir. Üniversite kütüphanelerimiz kendi mali güçleri çerçevesinde CD-ROM veri tabanlarına, elektronik süreli yayınlara ve diğer kaynaklara abone olmak yerine, konsorsiyum aracılığıyla elektronik bilgi kaynaklarına erişim sağlama olanaklarını yavaş yavaş zorlamaya ve elektronik ortamın sunduğu fırsatları değerlendirmeye başlamışlardır. Çünkü tek başına hareket eden çoğu üniversite kütüphanemizin bütçe yetersizliği nedeniyle akademik topluluğun elektronik bilgi ihtiyaçlarını karşılamaları pek mümkün gözükmemektedir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, kütüphanelerarası işbirliği projeleri geliştirmek ve konsorsiyum kurmak kolay değildir. Ancak ülkemizde de bilgi kaynaklarının daha verimli kullanılmasına yönelik rasyonel politikaların geliştirilmesi ve bilgi ağları aracılığıyla elektronik bilgi kaynaklarına erişim sağlanması gerekmektedir. Ortak aklımızı kullanarak kütüphane konsorsiyumu kurmak için gerekli örgütsel ve mali desteği daha fazla geciktirmeden sağlamalı ve kullanıcılara daha gelişmiş elektronik bilgi hizmetleri verme olanaklarını araştırmalıyız. Ulusal kaynakların daha etkili bir biçimde kullanılması için hepimiz (DPT, YÖK, TÜBİTAK, üniversite yöneticileri, kütüphaneciler, araştırmacılar, kullanıcılar, vs.) üzerimize düşen görevleri yerine getirmeliyiz.

Teşekkür

Bu çalışmaya katkıda bulunan Doç. Dr. Ahmet Çelik'e teşekkür ederim.

Kaynakça

1997-1998 Öğretim Yılı yükseköğretim istatistikleri (1998). Ankara: ÖSYM.

Ansiklopedik ekonomi sözlüğü. (1998). Genşl. 5. Bs. İstanbul: Dünya.

Aslan, S.A.. (1998). Elektronik ortamda bilgi paylaşımı için yeni olanaklar ve ülkemizde bilgi hizmetleri. *50. Kuruluş Yılında Ulusalda Evrensele Türk Millî Kütüphanesi (1946-1996) Sempozyum (Bildiriler) 19-21 Haziran 1996, Millî Kütüphane, Ankara içinde (196-203)*. Ankara: Millî Kütüphane.

----- . (1997). İngiliz akademik kütüphanelerinde elektronik kaynak paylaşımı. *III. Türkiye'de İnternet Konferansı Elektronik Bilgi Kaynaklarının Kullanımında İşbirliği Paneli. 21-23 Kasım 1997, Ankara.* (Yayımlanmamış bildiri.)

Blixrud, J. (1998 August). University funding for research libraries. *ARL Newsletter* [Çevrimiçi]. No. 199. Elektronik adres: <http://www.arl.org/newsltr/199/eg.html> [15.09.1999].

Boisse, J.A. (1995). Library cooperation: a remedy but not a panacea. *IFLA Journal*, 21(2): 89-93.

Çelik, A. (1997). Üniversite kütüphanelerinde yayın sağlama üzerine bazı görüşler. *Kütüphanecilik Bölümü 25. Yıl'a Armağan içinde* (86-92). Yay. hazl. Bülent Yılmaz. Ankara: H.Ü. Kütüphanecilik Bölümü.

Erdoğan, P.L. (1999). Elektronik kütüphaneler. [Çevrimiçi]. *Akademik Bilişim '99 Konferansı. 18-20 Mart 1999, Ankara.* Elektronik adres: <http://www.lib.metu.edu.tr/ablib/reports/AB99/bilkent.doc> [15.09.1999].

Ertepinar, A. (1999). Orta Doğu Teknik Üniversitesi otomasyon çalışmaları. [Çevrimiçi]. *Akademik Bilişim '99 Konferansı. 18-20 Mart 1999, Ankara.* Elektronik adres: <http://www.lib.metu.edu.tr/ablib/reports/AB99/akabil.htm> [15.09.1999].

Greenwald, D. (Ed.). (1982). *Encyclopedia of economics*. New York: McGraw-Hill.

International Coalition of Library Consortia (ICOLC). (1998) Statement of current perspective and preferred practices for the selection and purchase of electronic information". [Çevrimiçi]. Elektronik adres: <http://www.library.yale.edu/consortia/statement.html> [15.09.1999]

Karasözen, B. (1997). Bilimsel bilgiye erişimde İnternetin önemi ve kütüphanelerarası işbirliği. [Çevrimiçi]. *III. Türkiye'de İnternet Konferansı Elektronik Bilgi Kaynaklarının Kullanımında İşbirliği Paneli. 21-23 Kasım 1997, Ankara.* Elektronik kopya: <http://www.lib.metu.edu.tr/ablib/reports/karasoz2.ps> [12.08.1999].

----- . (1996). Ankara üniversite kütüphaneleri arası kaynakların ortak paylaşımı ve bir işbirliği projesi önerisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 10: 74-77.

Katma Bütçeli İdareler 1999 Mali Yıllı Bütçe Kanunu. (1999 Temmuz 7). *Resmî Gazete*, Kanun no. 4395, Tarih: 29.6.1999.

Odlyzko, A. (1997 August). [The economics of electronic journals](http://www.firstmonday.dk/issues/issue2_8/odlyzko/index.html). *First Monday* [Çevrimiçi], 2(8). Elektronik adres: http://www.firstmonday.dk/issues/issue2_8/odlyzko/index.html [12.08.1999].

Olçay, E. (1997a). Elektronik bilgi kaynakları ve derme geliştirme politikaları. [Çevrimiçi]. *III. Türkiye'de İnternet Konferansı 21-23*

Kasım 1997, Ankara. Elektronik kopya: <http://inet-tr97.metu.edu.tr/bildiriler/kutuphan.htm> [17.09.1999].

----- (1997b). Değişen bilgi teknolojisi ile değişen bilgi dünyası ve kütüphanelerarası işbirliği anlayışında yeni yaklaşımlar. *Üniversite Kütüphaneleri Arasında İşbirliği Semineri, 22-24 Mayıs 1997, Bolu*. (Yayımlanmamış bildiri.)

Özdemirci, H. ve Boz, M. (1997). Toplu katalog çalışmaları ve TÜBİTAK-ULAKBİM. [Çevrimiçi]. *III. Türkiye'de İnternet Konferansı 21-23 Kasım 1997, Ankara*. Elektronik kopya: <http://inet-tr97.metu.edu.tr/bildiriler/toplukat.htm> [16.09.1999].

Özgüven, N. (1999). Sayısal kütüphanecilik, kütüphanelerarası işbirliği. [Çevrimiçi]. *Akademik Bilişim '99 Konferansı. 18-20 Mart 1999, Ankara*. Elektronik adres: <http://www.lib.metu.edu.tr/ablib/reports/AB99/ulakbim.doc> [15.09.1999].

Potter, W.G. (1997 Winter). Recent trends in statewide academic library consortia. *Library Trends*, 45: 416-434.

Strategic directions for electronic resources: report of the Task Force on the CIC Electronic Collection. (1996 Spring). [Çevrimiçi]. Elektronik kopya: <http://NTX2.cso.uiuc.edu/cic/tfec96.html> [03.12.1998].

Tonta, Y. (1998a Nisan). Elektronik kütüphaneler. *Özel Ulak* [Çevrimiçi], 1(2): 3+. Elektronik adres: <http://www.ulakbim.gov.tr/ozel-ulak/arsiv/Nisan98/enformas.html> [15.09.1999].

----- (1998b Şubat). Elektronik bilgi erişim ve belge sağlama sistemleri. *Özel Ulak* [Çevrimiçi], 1(1): 3. Elektronik adres: <http://www.ulakbim.gov.tr/ozel-ulak/arsiv/subat98/enformas.html> [15.09.1999].

----- (1998c Mart). Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi. *Bilim ve Teknik* 31(364): 66-71.

----- (1997). Kütüphanelerarası işbirliği ve bilgi kaynaklarının etkin kullanımı. *Kütüphanecilik Bölümü 25. Yıl'a Armağan* içinde (100-108) Ed. Bülent Yılmaz. Ankara: H.Ü. Kütüphanecilik Bölümü.

----- (1990 April). An interlending network for Turkish university libraries. *Information Development*, 6(2): 105-111, April 1990.

----- (1987a). Interlending services in Turkish university libraries. *Interlending and Document Supply*, 17(4): 122-125.

----- (1987b). Bilgi ağları ve kütüphanelerarası işbirliği. *Türk Kütüphaneciliği*, 1: 139-156.

----- (1987c). Bilgisayar ağlarının kütüphanelerarası işbirliğine katkısı. *Bakış Bilgisayar Teknolojisi Dergisi*, (6): 13-17.

Tunçkanat, H. ve diğlerleri. (1997). İnternetin yayın kaynaklarının paylaşılması amacıyla kullanılması: Bir model: ATO-HÜTF-ULAKBİM belge sağlama projesi SABESA (Sağlıkta Belge Sağlama). [Çevrimiçi]. III. Türkiye'de İnternet Konferansı Elektronik Bilgi Kaynaklarının Kullanımında İşbirliği Paneli. 21-23 Kasım 1997, Ankara. Elektronik kopya: <http://inet-tr97.metu.edu.tr/bildiriler/saglikta.htm> [15.09.1999].

Türk yükseköğretim sistemi: 1994-1995'den 1995-1996'ya gelişmeler. (1997). Ankara: YÖK.

Türkiye bilgi merkezleri rehberi 1997. (1998). Ankara: ULAKBİM.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi Kuruluş ve İşletme Yönetmeliği. (1999 Şubat 20). *Resmî Gazete*, No. 23617.